

5. BÖLÜM

DİJİTAL PARALAR VE MERKEZ BANKALARI: PARA POLİTİKASI VE FİNANSAL ANALİZ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Elif PERİZ¹

Özet

Bu çalışma, dijital paraların ve özellikle merkez bankası dijital para birimlerinin (CBDC) para politikası, finansal istikrar ve ekonomik egemenlik üzerindeki etkilerini incelemektedir. Literatür taraması ve uluslararası kurum raporlarına dayalı nitel analiz yöntemiyle ABD, Avrupa Birliği, Çin ve Türkiye'nin CBDC tasarım ve uygulama modelleri karşılaştırılmıştır. Bulgular, CBDC'lerin ödeme sistemlerinde verimliliği artırma, finansal kapsayıcılığı güçlendirme ve parasal kontrolü destekleme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte gizlilik, düzenleme belirsizlikleri ve finansal aracılığa ilişkin riskler önemli sorun alanları olarak öne çıkmaktadır. Ülkeler farklı stratejiler izlemektedir: ABD temkinli, Avrupa dengeli, Çin egemenlik odaklı, Türkiye ise kontrollü inovasyona dayalı bir yaklaşım geliştirmektedir. Çalışma, CBDC'lerin küresel finans mimarisini dönüştürme potansiyeli taşıdığını ve politika tasarımlarında teknolojik boyutun yanı sıra sosyoekonomik ve politik dengelerin de gözetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, Türkiye. E-posta: elifperiz@hotmail.com | ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7997-9333>

Anahtar Kelimeler: Dijital Para, CBDC, Para Politikası, Finansal İstikrar, Dijital TL

JEL Kodları: E42, E52, O33

CRYPTOCURRENCIES AND CENTRAL BANKS: AN EVALUATION ON MONETARY POLICY AND FINANCIAL ANALYSIS

Abstract

This study examines the impact of digital currencies—particularly central bank digital currencies (CBDCs)—on monetary policy, financial stability, and economic sovereignty. Using a qualitative approach based on literature and international institutional reports, the CBDC models of the United States, the European Union, China, and Turkey are compared. The findings indicate that CBDCs may enhance payment efficiency, strengthen financial inclusion, and improve monetary control, while also posing risks related to privacy, regulatory uncertainty, and shifts in financial intermediation. Countries follow distinct strategies: the United States adopts a cautious stance, the European Union a balanced approach, China a sovereignty-driven model, and Turkey a controlled innovation pathway. Overall, the study highlights the transformative potential of CBDCs for the global financial architecture and underscores the need for policy designs that integrate technological, socioeconomic, and political considerations.

Keywords: Digital Currency, CBDC, Monetary Policy, Financial Stability, Digital Lira

JEL Codes: E42, E52, O33

1. GİRİŞ

Son yirmi yılda finansal sistemin dijitalleşmesi, küresel ekonominin en belirgin yapısal dönüşümlerinden biri hâline gelmiştir. Teknolojik ilerlemeler, veri akışının hızlanması ve finansal hizmetlerin çevrimiçi ortama taşınması, finansal aracılığın sınırlarını yeniden tanımlamıştır (Feyen et al., 2021). Özellikle 2008 Küresel Finans Krizi sonrası artan güven kaybı, alternatif finansal sistemlere olan ilgiyi artırmış, bu durum kripto paraların ve blokzincir teknolojilerinin yükselişini hızlandırmıştır (Agur, Ari & Dell’Ariccia, 2019). Bu süreçte merkez bankaları da dijital dönüşümden bağımsız kalamamış; ödeme sistemlerinin modernizasyonu, finansal kapsayıcılığın artırılması ve sistemik risklerin azaltılması gibi hedeflerle dijital para birimi projelerine yönelmişlerdir (Auer et al., 2021). Dijitalleşmenin küresel etkisi, finansal sistemde hem fırsatlar hem de kırılganlıklar yaratmış; uluslararası sermaye akımlarının izlenebilirliği artarken, veri güvenliği ve mahremiyet konuları ön plana çıkmıştır (OECD, 2023).

Dijital para, fiziksel biçimi olmayan, tamamen elektronik ortamda varlık kazanan bir değişim aracıdır. Bu kavram, geniş anlamda kripto paraları, stablecoin’leri ve merkez bankası dijital paralarını (Central Bank Digital Currencies – CBDC) kapsar. Kripto paralar özel sektör tarafından oluşturulurken, CBDC’ler devlet güvencesi altında çıkarılan dijital ulusal para birimleridir (Genç & Takagi, 2024). CBDC’ler genellikle iki formda tasarlanmaktadır: toptan (wholesale) ve perakende (retail). Toptan CBDC, finansal kurumlar arası işlemler için; perakende CBDC ise bireylerin günlük ödemeleri için kullanılmaktadır (Bhattarai, Gungor & Traclet, 2025). Bu sistemler, blokzincir ya da merkezi veri tabanı altyapılarına dayalı olabilir. CBDC’nin temel farkı, doğrudan merkez bankası tarafından ihraç edilmesi ve bireylerin merkez bankasında hesap açabilmesidir. Bu özellik, ticari bankaların geleneksel fonlama rollerini dönüştürme potansiyeli taşır (Kosse & Mattei, 2023). Bununla birlikte, CBDC’lerin hedefleri yalnızca teknolojik yenilik değildir; aynı zamanda para politikası etkinliğini artırmak, finansal erişimi genişletmek ve ulusal egemenliği güçlendirmek gibi stratejik boyutlar da içerir (Bindseil, Papsdorf & Schaaf, 2023).

Bu çalışmanın temel amacı, dijital paraların merkez bankalarının para politikası araçları üzerindeki etkilerini değerlendirmek ve CBDC

uygulamalarının finansal istikrar ile ekonomik egemenlik üzerindeki rolünü analiz etmektir. Dijitalleşme süreci, merkez bankacılığını geleneksel sınırların ötesine taşımış; para arzı yönetimi, faiz politikası ve rezerv sistemi gibi mekanizmaları yeniden tanımlamıştır (Infante, Kim & Rogers, 2022). Çalışma, dijital paraların makroekonomik ve politik etkilerini bir arada ele alarak, literatürdeki parçalı yaklaşımlara bütüncül bir bakış sunmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle hem akademik literatüre katkı sağlamayı hem de politika yapıcılar için yol gösterici bir analiz oluşturmayı hedeflemektedir. CBDC’lerin gelişmekte olan ülkelerde finansal kapsayıcılığı artırma potansiyeli, küresel para rekabetinde yeni dengeler yaratabileceği için özel önem taşımaktadır (UNDP & UNCDF, 2021).

Çalışma ABD, Avrupa Birliği, Çin ve Türkiye örneklerini karşılaştırmalı biçimde ele almakta; bu ülkelerde yürütülen CBDC projelerinin ekonomik ve politik etkilerini incelemektedir. Bundan: parapolitikası etkinliği, finansal istikrar ve ulusal egemenlik. Böylece dijital paraların yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda ekonomik sistemler üzerindeki yapısal etkileri de ortaya konulmaktadır (Auer et al., 2021).

2. CBDC LİTERATÜRÜ

2.1. Paranın Evrimi ve Dijitalleşme Süreci

Paranın tarihsel evrimi, insanlık tarihinin ekonomik örgütlenme biçimleriyle doğrudan ilişkilidir. Takas sistemlerinden metal paralara, oradan kâğıt para ve elektronik para biçimlerine uzanan süreç, teknolojik gelişmeler kadar güven ve otorite kavramlarının da evrimini yansıtmaktadır (Feyen et al., 2021). 20. yüzyılın sonlarına doğru finansal küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler, paranın maddi varlık niteliğini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Elektronik ödeme sistemleri, kartlı işlemler ve çevrim içi bankacılık uygulamaları sayesinde para; fiziksel bir nesneden ziyade, dijital kayıt hâline gelmiştir (Auer, Cornelli & Frost, 2021). 2008 küresel krizi sonrasında geleneksel finansal sisteme duyulan güvensizlik, Bitcoin’in ortaya çıkışıyla alternatif bir paradigma doğurmuştur (Agur, Ari & Dell’Ariccia, 2019). Blokzincir teknolojisi sayesinde merkezi otoriteye bağlı olmadan işlem yapabilme fikri, “merkezsizlik” (decentralization) kavramını ekonomik literatüre taşımıştır. Ancak kripto paraların yüksek volatilitesi ve

düzenleme eksiklikleri, devletlerin parasal egemenliklerini koruma yönünde önlem almasına neden olmuştur. Bu bağlamda merkez bankaları, kendi dijital paralarını geliştirerek hem teknolojik yenilikten faydalanmayı hem de finansal istikrarı sürdürmeyi hedeflemiştir (Genç & Takagi, 2024).

2.2. CBDC Üzerine Temel Yaklaşımlar

CBDC literatürü genel olarak üç ana ekseninde şekillenmiştir: teknolojik, ekonomik ve politik yaklaşımlar. Bu üçlü çerçeve, dijital paranın yalnızca teknik bir yenilik değil, aynı zamanda parasal egemenliğin ve uluslararası rekabetin de yeni bir biçimi olduğunu göstermektedir (Bindseil, Papsdorf & Schaaf, 2023).

2.2.1. Teknolojik Yaklaşım

Teknolojik yaklaşım, CBDC’lerin altyapı tasarımı, güvenlik protokolleri ve işlem verimliliği üzerine yoğunlaşır. Jin ve Xia (2022), blokzincir ve dağıtık defter teknolojilerinin CBDC mimarisine entegrasyonunu inceleyerek, sistemin doğrulama hızını ve enerji verimliliğini optimize etmeye yönelik “CEV Framework” modelini geliştirmiştir. BIS ve ECB raporları, teknoloji seçimlerinin sistem güvenliği kadar merkez bankasının kontrol kapasitesini de etkilediğini göstermektedir (Ferrari, Mehl & Stracca, 2020). Tamamen dağıtık yapılar, güveni artırırken para arzı yönetimini zorlaştırabilir; bu nedenle çoğu ülke “izinli blokzincir” (permissioned DLT) modelini tercih etmektedir. Teknolojik yaklaşım aynı zamanda gizlilik (privacy) ile izlenebilirlik (traceability) arasındaki dengeyi tartışır. OECD (2023) raporuna göre, CBDC sistemlerinde kimlik doğrulama protokolleri kamu güveni açısından belirleyici unsurlardan biridir.

2.2.2. Ekonomik Yaklaşım

Ekonomik yaklaşım, CBDC’nin para politikası, finansal aracılık ve makroekonomik istikrar üzerindeki etkilerine odaklanır. IMF (2023) çalışmaları, dijital paranın doğrudan para politikası aktarım mekanizmasını güçlendirebileceğini, çünkü merkez bankalarının bireylere doğrudan erişim sağlayabileceğini öne sürmektedir. Bhattacharai, Gungor ve Traclet (2025), CBDC’nin faiz oranı aktarımını hızlandırabileceğini, ancak ticari bankaların fonlama maliyetlerini artırarak kredi arzını etkileyebileceğini bulmuştur.

ECB (2023) raporları da CBDC'nin bankacılık sisteminde mevduat kayıplarına yol açabileceğini, bu nedenle iki katmanlı modellerin (two-tier models) tercih edildiğini vurgular. Ekonomik açıdan CBDC hem bir para politikası aracı hem de finansal istikrar unsuru olarak görülmektedir. Ancak CBDC'nin beklenmedik şoklarda “bank run” riskini artırabileceği de literatürde tartışılan önemli bir husustur (Bindseil et al., 2023).

2.2.3. Politik Yaklaşım

Politik yaklaşım, CBDC'nin ulusal egemenlik, jeopolitik rekabet ve demokratik değerler üzerindeki etkilerini inceler. OECD (2023) raporu, dijital paraların devletlerin mali bağımsızlıklarını güçlendirebileceğini, fakat aynı zamanda vatandaşların mahremiyeti üzerinde gözetim riskleri yaratabileceğini belirtmektedir. Çin'in dijital yuan projesi, uluslararası ticarete dolar bağımlılığını azaltma hedefiyle, egemenlik temelli bir strateji olarak değerlendirilmektedir (Bossone, Natarajan & Sandner, 2021). ABD'nin dijital dolar araştırmaları ise küresel para sisteminde liderlik konumunu sürdürme motivasyonuna dayanmaktadır (Rogers & Stein, 2021). Bu çerçevede politik yaklaşım, CBDC'yi yalnızca finansal değil, aynı zamanda jeostratejik bir araç olarak tanımlar. Dijital para projeleri, gelecekte ekonomik güç dengesini yeniden şekillendirebilecek kapasiteye sahiptir (UNDP & UNCDF, 2021).

2.3. Önceki Teorik ve Ampirik Çalışmalar

Literatürde CBDC'ler üzerine yapılan çalışmalar, genellikle kavramsal analizlerle başlamış, son yıllarda ampirik modellere yönelmiştir. IMF ve BIS tarafından yürütülen çalışmalar, CBDC'nin enflasyon, faiz oranı ve para arzı üzerindeki potansiyel etkilerini simülasyon modelleriyle incelemiştir (Auer et al., 2021). Ceylan (2024), dijital para sistemlerinin finansal kapsayıcılığı artırma potansiyeline vurgu yaparken, Infante et al. (2022) CBDC'nin makroekonomik aktarım kanallarında yeni bir denge unsuru olabileceğini öne sürmektedir. Genç ve Takagi (2024) yaptıkları geniş literatür analizinde, mevcut çalışmaların çoğunun teorik kaldığını, ampirik verilerle desteklenen araştırmaların henüz sınırlı olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle CBDC araştırmalarının bir sonraki aşamasının, politika etkilerinin veri temelli analizlerle test edilmesi gerektiği öngörülmektedir. Son olarak, Bhattacharai et

al. (2025) ve Vollbracht & Traclet (2024) CBDC'nin para politikası aktarımını hızlandırabileceğini, ancak sistemin güvenlik ve likidite yönetimi açısından dikkatli planlanması gerektiğini göstermektedir. Bu bulgular, dijital paraların makroekonomik işlevleri kadar sosyo-politik etkilerinin de eş zamanlı değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

3. CBDC'NİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

3.1. CBDC'nin Makroekonomik Temelleri

Makroekonomik açıdan bakıldığında, CBDC'ler parasal aktarım mekanizmalarını yeniden şekillendiren bir yeniliktir. Geleneksel para politikası, merkez bankalarının rezerv para arzı, faiz oranı ve açık piyasa işlemleri gibi araçlara dayanırken; CBDC, bu mekanizmaların doğrudan ve daha hedeflenmiş biçimde işlemesine olanak tanımaktadır (IMF, 2023). Bhattarai, Gungor ve Traclet (2025), CBDC'nin merkez bankalarının bireylerle doğrudan etkileşime girmesine olanak tanıyarak para politikası kararlarının reel sektöre yansıma hızını artırabileceğini belirtmiştir. Bu durum, klasik “banka rezervleri → mevduat → kredi” aktarım zincirini kısaltmakta; dolayısıyla politika şoklarının ekonomiye geçiş süresi azalmaktadır. CBDC, aynı zamanda fiyat istikrarı hedefinin sürdürülmesinde alternatif bir araç olarak değerlendirilir. Dijital paralar aracılığıyla merkez bankaları negatif faiz politikalarını daha etkin uygulayabilir, likidite tuzaklarını aşabilir ve nakit sızıntılarını azaltabilir (Auer et al., 2021). Ancak literatür, bu mekanizmaların yalnızca iyi tasarlanmış sistemlerde geçerli olabileceğini vurgular. Bindseil, Papsdorf ve Schaaf (2023), CBDC'nin aşırı arzının enflasyonist baskılar yaratabileceğini, talep yetersizliğinin ise ekonomik durgunluğu derinleştirebileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla CBDC'nin makroekonomik temelleri, yalnızca teknolojik yenilikle değil, aynı zamanda parasal disiplin ve piyasa tepkileriyle de şekillenmektedir.

3.2. Finansal İstikrar ve Likidite Yönetimi

CBDC literatürünün en çok tartışılan konularından biri, finansal istikrar üzerindeki olası etkileridir. Dijital paranın doğrudan merkez bankası

tarafından ihraç edilmesi, finansal aracılık mekanizmasını kısmen devre dışı bırakabilir. Bu durum, ticari bankaların mevduat tabanının daralmasına ve likidite yönetiminde zorluklara yol açabilir (Kosse & Mattei, 2023). ECB (2023) raporuna göre, bu riskin azaltılması için “iki katmanlı CBDC” modeli önerilmektedir. Bu modelde merkez bankası, dijital parayı ticari bankalar aracılığıyla dolaşıma sokar; böylece hem sistem istikrarı hem de para politikası kontrolü korunur. Finansal istikrarın korunması açısından CBDC, kriz dönemlerinde likidite sağlayıcı bir araç olarak da işlev görebilir. Örneğin OECD (2023), dijital paraların finansal kriz anlarında “güvenli liman” özelliği taşıyabileceğini, ancak bu özelliğin aşırı benimsenmesi hâlinde mevduat kaçışlarını tetikleyebileceğini belirtmiştir. Likiditele CBDC’nin tasarımı, faiz getirili/gelirsiz CBDC modelleri, harcama limitleri ve zaman sınırlı kullanım gibi politikalar, likidite riskini azaltmak amacıyla geliştirilmektedir (Ferrari, Mehl & Stracca, 2020). Feyen vd. (2021) çalışmasına göre, finansal sistemin sürdürülebilirliği CBDC’nin makro ihtiyati çerçeveye nasıl entegre edildiğine bağlıdır. Bu nedenle dijital para sistemlerinin başarılı olabilmesi, yalnızca teknolojiye değil, aynı zamanda merkez bankası kredibilitesine ve düzenleyici netliğe de bağlıdır.

3.3. Egemenlik ve Uluslararası Para Sistemi

Dijital paralar, yalnızca ekonomik bir araç değil, aynı zamanda egemenlik stratejisi hâline gelmiştir. Paranın dijitalleşmesi, ulusal sınırların ötesine geçen işlemler için yeni bir rekabet alanı yaratmıştır. Özellikle Çin’in dijital yuan projesi, uluslararası ticarete dolar hâkimiyetini azaltma yönünde jeopolitik bir girişim olarak görülmektedir (Bossone, Natarajan & Sandner, 2021). ABD’nin dijital dolar araştırmaları ise küresel para sisteminde liderlik konumunu koruma amacı taşımaktadır (Rogers & Stein, 2021). OECD (2023), bu sürecin demokratik değerler ve vatandaş hakları açısından ikili bir karakter taşıdığını belirtmektedir: dijital para sistemleri mali egemenliği güçlendirebilir, ancak aynı zamanda devlet gözetimini artırabilir. Egemenlik boyutunda ayrıca uluslararası para politikası koordinasyonu sorunu da gündeme gelmektedir. CBDC’lerin sınır ötesi kullanım potansiyeli, sermaye hareketleri ve döviz kurları üzerinde yeni baskılar oluşturabilir (IMF, 2023). Bu nedenle BIS ve Dünya Bankası, “çok taraflı CBDC köprüleri” (m-CBDC Bridge) gibi projelerle uluslararası uyumu teşvik etmektedir. Sonuç olarak,

dijital paralar sadece iç ekonomik istikrarın değil, aynı zamanda küresel güç dengesinin de belirleyici unsuru hâline gelmiştir. Ceylan (2024) ve Genç & Takagi (2024), dijital egemenlik kavramının önümüzdeki on yılın finansal düzenini şekillendireceğini; ülkelerin dijital para stratejilerinin artık ekonomik olduğu kadar politik bir beyan niteliği taşıdığını vurgulamaktadır.

4. CBDC UYGULAMALARI

4.1. Ülke Bazlı Karşılaştırmalar

CBDC uygulamaları dünya genelinde ortak hedefler taşısa da her ülke kendi ekonomik yapısı, politik öncelikleri ve teknolojik kapasitesine göre farklı modeller geliştirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Çin ve Türkiye; dijital para dönüşümünün dört farklı paradigmasını temsil eder. ABD temkinli ve piyasa temelli bir yaklaşımı benimserken, Avrupa Birliği denge ve güvene dayalı bir model geliştirmekte, Çin otoriter ama yenilikçi bir stratejiyle ilerlemektedir (IMF, 2023). Türkiye ise “kontrollü inovasyon” anlayışıyla Batı’nın temkinli yaklaşımı ile Asya’nın merkeziyetçi modelini birleştirerek hibrit bir strateji belirlemiştir (Genç & Takagi, 2024).

4.1.1. Amerika Birleşik Devletleri (FED)

ABD, finansal sistemin küresel merkezidir ve doların rezerv para konumu, ülkenin ekonomik gücünün temel dayanaklarından biridir. Bu nedenle ABD Merkez Bankası (FED), dijital dolar girişiminde ihtiyatlı ilerleme politikasını benimsemiştir. Rogers ve Stein (2021), “Money and Payments: The U.S. Dollar in the Age of Digital Transformation” raporunda, FED’in temel amacının mevcut ödeme sistemlerinin verimliliğini artırmak olduğunu belirtir. FED’in yaklaşımı, özel sektör inovasyonlarını dışlamadan, dijital doları “tamamlayıcı bir kamu altyapısı” olarak konumlandırmaktır. ABD’deki tartışmaların ana eksen, dijital doların gizlilik ve siber güvenlik riskleridir. OECD (2023) bu konuda ABD’nin, bireysel gizliliği korurken kara para aklama ile mücadeleyi dengeleyecek bir çözüm aradığını belirtir. Makroekonomik açıdan FED, CBDC’nin para politikası aktarımında sınırlı ama hedefli etkiler yaratacağını düşünmektedir (Bhattarai, Gungor & Tractlet, 2025). FED’e göre dijital dolar, finansal kapsayıcılığı artırabilir; ancak bankacılık sisteminde mevduat kaybı riski taşıdığı için “aracısız” bir yapının

benimsenmesi şimdilik olası değildir. Sonuç olarak ABD’nin yaklaşımı “temkinli yenilik” olarak özetlenebilir: yüksek güvenlik standartları, özel sektörle iş birliği ve sistemsel istikrar önceliği (Auer et al., 2021).

4.1.2. Avrupa Merkez Bankası (ECB)

Avrupa Birliği, dijital euro projesiyle CBDC tartışmalarının normatif merkezine oturmuştur. ECB, dijital euronun “güven temelli bir kamu malı” olacağını vurgulamaktadır (Bindseil, Papsdorf & Schaaf, 2023). Bu model, bireylerin merkez bankasıyla doğrudan değil, lisanslı finansal aracılar üzerinden ilişki kurduğu iki katmanlı bir sistemi esas alır. ECB’nin motivasyonu, dijital dönüşüm sürecinde Avrupa’nın parasal özerkliğini korumak ve dolar–yuan rekabetinde bağımsız bir alan yaratmaktır (Ferrari, Mehl & Stracca, 2020). Dijital euronun tasarımı, finansal istikrarı gözetirken, uluslararası ödemelerde verimliliği artırmayı amaçlar. ECB (2023) raporlarında, dijital euronun en önemli hedeflerinden birinin “Avrupa kimliğine sahip bir ödeme altyapısı” oluşturmak olduğu vurgulanmaktadır. Böylece hem AB içinde dijital finans entegrasyonu sağlanmakta hem de dışa bağımlılık azaltılmaktadır. Avrupa’nın yaklaşımı ABD’ye göre daha dengelidir. Hem inovasyona açıktır hem de sosyal değerleri koruma yönünde güçlü bir çerçeve sunar (OECD, 2023). ECB ayrıca dijital euronun kriz dönemlerinde güvenli rezerv işlevi görebileceğini, ancak bu durumda sermaye kaçışını önleyici mekanizmaların devreye alınması gerektiğini belirtir. Genel olarak Avrupa yaklaşımı, “denge ve kamu güveni” ekseninde konumlanır: inovasyon ile düzenleme, serbest piyasa ile toplumsal denge arasında bir model inşa etmektedir (Ceylan, 2024).

4.1.3. Çin Halk Bankası (PBoC)

Çin, dijital para devriminde öncü konumundadır. Dijital yuan (e-CNY) projesi, 2014’te başlatılmış ve 2020’de pilot uygulamalara geçilmiştir. Çin Halk Bankası (PBoC), bu girişimi hem iç piyasada verimlilik sağlamak hem de küresel finansal egemenliğini güçlendirmek amacıyla yürütmektedir (Bossone, Natarajan & Sandner, 2021). Çin’in motivasyonunun arkasında üç temel unsur vardır: gözetim, stratejik özerklik ve uluslararası ticaret ağı kontrolü. Dijital yuan, kullanıcı verilerini merkezi otoriteye açık hâle getirirken, aynı zamanda ABD dolarına bağımlılığı azaltma stratejisinin bir parçasıdır (Genç & Takagi, 2024). Çin modeli, “merkeziyetçi inovasyon”

olarak tanımlanabilir: yüksek düzeyde devlet kontrolüyle teknolojik yenilik birleşmiştir. OECD (2023), bu yapının verimliliği artırdığını ancak demokratik şeffaflık açısından soru işaretleri yarattığını belirtmektedir. Dijital yuan, sınır ötesi ticarete test edilmekte ve “m-CBDC Bridge” girişimiyle Asya’daki diğer ülkelerle uyumlu hâle getirilmektedir. Bu, Çin’in küresel finans sisteminde parasal alternatif oluşturma stratejisinin bir uzantısıdır (IMF, 2023). Sonuç olarak Çin yaklaşımı, “egemenliğe dayalı dijitalleşme” modelidir: hızlı, otoriter ve stratejik. Küresel düzeyde parasal rekabetin yönünü değiştirme potansiyeline sahiptir.

4.1.4. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)

Türkiye, dijital merkez bankası parası (CBDC) çalışmalarında son yıllarda bölgesinde öncü bir konuma gelmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), 2021 yılında başlattığı “Dijital Türk Lirası İş Birliği Platformu” aracılığıyla dijital para pilotlarını aşamalı olarak yürütmektedir. Bu sürecin temel amacı, ödeme sistemlerinin verimliliğini artırmak, finansal kapsayıcılığı güçlendirmek ve dijital dönüşüm sürecinde ulusal egemenliği korumaktır (International Monetary Fund, 2023).

Türkiye’nin yaklaşımı, Avrupa Merkez Bankası’nın iki katmanlı modeline benzetmekle birlikte, uygulamada daha pragmatik bir çerçeveye sahiptir. ECB’nin dijital euro tasarımı finansal istikrar öncelikli iken, TCMB’nin Dijital TL vizyonu daha çok ödeme altyapısında hız, erişilebilirlik ve veri güvenliğine odaklanmaktadır (Bindseil, Papsdorf & Schaaf, 2023). Gelişmekte olan ülkeler için dijital paraların demokratik katılım ve kamu güveni açısından kritik bir fırsat alanı yarattığı belirtilmektedir (OECD, 2023). Türkiye’nin bu perspektiften benimsediği model, dijital finansal kapsayıcılığı sosyal politika aracı olarak da kullanma potansiyeline sahiptir.

CBDC projelerinin özellikle gelişmekte olan ekonomilerde para politikası aktarım mekanizmasını güçlendirebileceği ifade edilmektedir (International Monetary Fund, 2023). Türkiye açısından dijital TL, faiz kanalı üzerinden doğrudan bir parasal etki yaratmaktan ziyade, likidite yönetimi ve ödeme verimliliği aracılığıyla dolaylı bir aktarım etkisi oluşturabilir (Bhattarai, Gungor & Traclet, 2025). Dijital paraların finansal erişimi artırarak kayıt dışı ekonomiyi daraltma ve sistemik riskleri azaltma

potansiyeline sahip olduğu da vurgulanmaktadır (Feyen, Frost, Gambacorta, Natarajan & Saal, 2021).

Türkiye modeli, “kontrollü inovasyon” anlayışıyla Batı’nın temkinli yaklaşımı ile Asya’nın merkeziyetçi modelinin ortasında bir yerde konumlanmaktadır. ABD’nin özel sektör öncülüğündeki yapısından farklı olarak TCMB dijitalleşme sürecinde kamu koordinasyonunu merkeze almış; Çin’in otoriter yapısından ayrılarak özel sektör iş birliklerine açık bir mimari benimsemiştir (Rogers & Stein, 2021; Genç & Takagi, 2024). Bu hibrit yaklaşım hem sistem güvenliğini hem de yenilik kapasitesini koruma çabasını yansıtmaktadır.

Dijital TL’nin uzun vadeli hedeflerinden biri, sınır ötesi ödeme sistemlerinde etkinliği artırmak ve Türk Lirası’nın bölgesel ticarete kullanımını desteklemektir. Bu tür projelerin, gelişmekte olan ülkeler için finansal entegrasyon ve likidite yönetimi açısından stratejik fırsatlar sunduğu ifade edilmektedir (Bossone, Natarajan & Sandner, 2021). TCMB’nin bu alanda izleyeceği politika, sadece teknolojik değil, aynı zamanda jeoekonomik bir tercih olacaktır. Dijital dönüşüm sürecinin yalnızca teknik değil, etik ve toplumsal yönleriyle de ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (OECD, 2023; United Nations Development Programme & United Nations Capital Development Fund, 2021). Türkiye’nin yaklaşımı, bu dengeyi gözetten bir çerçeve oluşturma potansiyeline sahiptir.

Sonuç olarak, Türkiye’nin Dijital TL projesi, ekonomik altyapı modernizasyonunun ötesinde, para politikası esnekliği, finansal kapsayıcılık ve dijital egemenlik açısından yeni bir paradigma sunmaktadır. TCMB’nin aşamalı ve iş birlikçi yöntemi, dijital para ekosistemine geçişte hem ulusal güvenlik hem de toplumsal fayda boyutlarını dengeleme çabasını temsil etmektedir.

4.2. Politika Denge Noktaları

Dört ülke arasındaki farklı yaklaşımlara rağmen, CBDC uygulamalarında ortak bir denge arayışı göze çarpmaktadır: inovasyon ile finansal istikrar, gizlilik ile denetim, kapsayıcılık ile mali disiplin arasında. ABD modeli güvenli inovasyonu, AB modeli dengeyi, Çin modeli egemenliği, Türkiye modeli ise “kontrollü inovasyon” ve kamu koordinasyonunu temsil etmektedir. IMF (2023) analizlerine göre, başarılı

bir CBDC tasarımı için üç koşulun sağlanması gerekir: (i) güçlü hukuki çerçeve, (ii) ölçeklenebilir teknik altyapı, (iii) sosyal kabul düzeyi. Bunlardan herhangi biri zayıf olduğunda, dijital para sistemleri finansal istikrarsızlığa yol açabilir.

Ekonomik açıdan FED, ECB, PBoC ve TCMB politikalarının ortak hedefi, parasal aktarımın etkinliğini artırmak olsa da kullanılan yöntemler birbirinden farklıdır. FED faiz aktarımı üzerinden hareket ederken, ECB finansal entegrasyonu önceler; PBoC uluslararası ticaret ağları üzerinden dijitalleşmeyi stratejik araca dönüştürür; TCMB ise kapsayıcılık, ödeme verimliliği ve dijital egemenlik arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır (Feyen et al., 2021; International Monetary Fund, 2023). Bu denge noktaları, dijital paraların geleceğinde merkez bankalarının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda etik ve sosyopolitik sorumluluklar da üstlenmesi gerektiğini göstermektedir (OECD, 2023).

4.3. SWOT Analizi

Güçlü Yönler (Strengths) Zayıf Yönler (Weaknesses)

Para politikası etkinliğini artırma Bankacılık sisteminde aracısızlık riski

Finansal kapsayıcılığı destekleme Gizlilik ve veri güvenliği endişeleri

Ödemelerde hız ve maliyet avantajı Yüksek altyapı maliyetleri

Dijital egemenlik ve ulusal ödeme altyapısında özerklik (Türkiye modeli) Hukuki çerçeve ve düzenleyici belirsizlikler (özellikle gelişmekte olan ekonomilerde)

Fırsatlar (Opportunities) Tehditler (Threats)

Uluslararası ticarete şeffaflık ve verimlilik Dijital egemenlik rekabeti

Finansal sistemde kriz yönetimi kapasitesi Siber saldırı ve teknik kırılganlıklar

Kripto paralarla rekabette devlet güvencesi Sosyal kabul ve güven eksikliği

Finansal kapsayıcılık ve dijital kimlik entegrasyonu (Türkiye ve gelişmekte olan ülkeler için) Uluslararası standartlara uyum zorlukları

SWOT analizine göre CBDC'ler, modern finans sisteminin hem fırsat hem de risk unsuru hâline gelmiştir. Güçlü yönleri arasında etkinlik, şeffaflık, finansal erişim ve ulusal ödeme egemenliği öne çıkarken; zayıf yönleri

çoğunlukla teknolojik altyapı, gizlilik ve düzenleyici belirsizliklerden kaynaklanmaktadır (Bindseil, Papsdorf & Schaaf, 2023; OECD, 2023).

Fırsatlar kısmında CBDC’lerin kripto para piyasalarına güvenli alternatif oluşturma potansiyeli görülürken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal kapsayıcılık ve dijital kimlik entegrasyonu yeni fırsatlar yaratmaktadır (Feyen et al., 2021; International Monetary Fund, 2023). Buna karşılık tehditler alanında dijital egemenlik rekabeti, siber güvenlik riskleri ve küresel uyum zorlukları ön plana çıkmaktadır. Bu durum, dijital paraların yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda jeopolitik ve sosyoekonomik bir mesele hâline geldiğini göstermektedir (United Nations Development Programme & United Nations Capital Development Fund, 2021).

5. SONUÇ

Bu bölümde, dijital paraların merkez bankalarının işleyişine yalnızca teknik bir yenilik olarak değil, aynı zamanda ekonomik ve politik bir dönüşüm aracı olarak nasıl etki ettiğini ortaya konulmaya çalışılmıştır. İncelemeler göstermektedir ki, dijital para sistemleri artık yalnızca bir “ödeme teknolojisi” değil, finansal mimarinin yönünü belirleyen stratejik bir unsur hâline gelmiştir.

ABD, Avrupa Birliği, Çin ve Türkiye örnekleri, her ülkenin kendi ekonomik yapısına, değer sistemine ve politik vizyonuna göre farklı bir dijitalleşme yolu izlediğini göstermektedir. ABD temkinli bir reform anlayışıyla ilerlerken, Avrupa dengeli bir entegrasyon modeli kurmakta; Çin dijitalleşmeyi ekonomik egemenliğin bir aracı olarak kullanmakta; Türkiye ise kontrollü inovasyon ve kamu koordinasyonu arasında hibrit bir yol izlemektedir (IMF, 2023; Genç & Takagi, 2024). Bu farklı yaklaşımlara rağmen, dijital paraların ortak bir noktası vardır: hepsi daha doğrudan, daha şeffaf ve daha kapsayıcı bir finansal düzenin kapılarını aralamaktadır. Ancak bu kapıdan geçmek, sadece teknolojik altyapıyla değil, toplumsal güven, etik denge ve sürdürülebilir bir vizyonla mümkündür.

Kısa vadede dijital paralar, finansal erişimi kolaylaştıran, işlemleri hızlandıran ve maliyetleri azaltan bir araç olarak öne çıkacaktır. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde, kayıt dışı alanların daralması ve ödeme sistemlerinde şeffaflığın artması önemli kazanımlar sağlayacaktır.

Uzun vadede ise dijital paralar, para politikalarının yürütülme biçimini ve merkez bankalarının rolünü kalıcı biçimde değiştirecektir. Devletler, parayı yalnızca bir ekonomik araç olarak değil, aynı zamanda dijital egemenlik göstergesi olarak da tanımlamaya başlayacaktır. Bu süreçte başarıyı belirleyecek unsur, “yenilik” değil “denge” olacaktır. Dijital dönüşüm, finansal özgürlükle bireysel gizliliği, hızlı para akışlarıyla sistem istikrarını aynı anda koruyabildiği ölçüde sürdürülebilir bir yapıya dönüşecektir (OECD, 2023).

Türkiye açısından dijital para süreci, yalnızca teknolojik bir yenilik değil, aynı zamanda ekonomik bağımsızlığın güçlendirilmesi için stratejik bir fırsattır. Dijital Türk Lirası Projesi, finansal kapsayıcılığı artırma, ödeme sistemlerinde hız ve güven sağlama açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Ancak bu potansiyelin hayata geçmesi için dijital güvenliğe, veri mahremiyetine ve kullanıcı güvenine öncelik verilmesi gerekir. Dijital TL’nin başarısı, sadece teknik bir başarı değil, aynı zamanda toplumsal bir güven projesi olacaktır (International Monetary Fund, 2023; Bindseil, Papsdorf & Schaaf, 2023).

Türkiye bu dönüşümde kendi yolunu çizmelidir. Ne tam anlamıyla Batı’nın temkinli yaklaşımını ne de Asya’nın merkeziyetçi modelini birebir kopyalamak gerekir. Türkiye’nin avantajı, melez bir model geliştirebilme kapasitesindedir: güçlü kamu altyapısı ile yenilikçi özel sektörün iş birliği içinde, yerli bir dijital para sistemi kurmak mümkündür. Böyle bir model, yalnızca ekonomik değil, kültürel olarak da Türkiye’nin dijital kimliğini güçlendirebilir.

KAYNAKÇA

- Agur, I., Ari, A., & Dell’Ariccia, G. (2019). Designing central bank digital currencies. International Monetary Fund, IMF Working Paper No. 19/252.
<https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/12/27/wpica2019252-print-pdf>
- Auer, R., Cornelli, G., & Frost, J. (2021). Central bank digital currencies: Motives, economic implications and the research frontier. Bank for International Settlements, Working Paper No. 976.
<https://www.bis.org/publ/work976.pdf>
- Bhattarai, S., Gungor, S., & Traclet, V. (2025). Central bank digital currency and transmission of monetary policy. Bank of Canada, Staff Working Paper No. 2024-27. <https://www.bankofcanada.ca/2024/07/staff-working-paper-2024-27>
- Bindseil, U., Papsdorf, P., & Schaaf, J. (2023). The impact of central bank digital currency on central bank profitability and risk. European Central Bank, Occasional Paper No. 360.
<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op360~35915b25bd.en.pdf>
- Bossone, B., Natarajan, H., & Sandner, P. (2021). Central bank digital currencies for cross-border payments: A review of current experiments and ideas. World Bank.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/369001638871862939/pdf/Central-Bank-Digital-Currencies-for-Cross-border-Payments-A-Review-of-Current-Experiments-and-Ideas.pdf>
- Ceylan, F. (2024). A review of central bank digital currency. International Journal of Economics, 12(2), 77–95.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3671477>
- Feyen, E., Frost, J., Gambacorta, L., Natarajan, H., & Saal, M. (2021). What does digital money mean for emerging market and developing economies? Bank for International Settlements, Working Paper No. 973.
<https://www.bis.org/publ/work973.pdf>
- Ferrari, M., Mehl, A., & Stracca, L. (2020). Central bank digital currency in an open economy. European Central Bank, Working Paper No. 2488.
<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2488~fed33ca65.en.pdf>
- Genç, T., & Takagi, S. (2024). A literature review on the design and implementation of central bank digital currencies. Financial Innovation, 10(1), 45–67. <https://link.springer.com/article/10.1007/s42495-023-00125-9>

- Infante, L., Kim, J., & Rogers, J. (2022). The macroeconomic implications of central bank digital currency: A review of the literature. Federal Reserve Board, FEDS Paper No. 2022-076. <https://www.federalreserve.gov/econres/feds/files/2022076pap.pdf>
- International Monetary Fund. (2023). Monetary policy implications of central bank digital currencies: Perspectives on jurisdictions. IMF Working Paper No. 23/060. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2023/03/17/wpica2023060-print-pdf>
- Jin, S. Y., & Xia, Y. (2022). CEV framework: A central bank digital currency evaluation and verification framework. ArXiv preprint, arXiv:2112.01122. <https://arxiv.org/abs/2112.01122>
- Kosse, A., & Mattei, I. (2023). Central bank digital currencies and banking: Literature review and new questions. Bank of Canada, Discussion Paper No. 2023-4. https://publications.gc.ca/collections/collection_2023/banque-bank-canada/FB3-6-2023-4-eng.pdf
- OECD. (2023). Central bank digital currencies and democratic values. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/07/central-bank-digital-currencies-cbdc-and-democratic-values_81f16e0c/f3e70f1f-en.pdf
- Rogers, J., & Stein, R. (2021). Money and payments: The U.S. dollar in the age of digital transformation. Board of Governors of the Federal Reserve System. <https://www.federalreserve.gov/publications/files/money-and-payments-20220120.pdf>
- Tang, Y., & Si, X. (2025). Central bank digital currencies: A survey. ArXiv preprint, arXiv:2507.08880. <https://arxiv.org/html/2507.08880v1>
- United Nations Development Programme & United Nations Capital Development Fund. (2021). Digital currencies and CBDC impacts on least developed countries (LDCs). UNDP-UNCDF Report No. 1-2. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2021-06/UNDP-UNCDF-TP-1-2-Digital-Currencies-and-CBDC-Impacts-on-Least-Developed-Countries-LDCs-EN.pdf>
- Vollbracht, T., & Traclet, V. (2024). The economics of central bank digital currency. International Journal of Central Banking, 20(4), 87–115. <https://www.ijcb.org/journal/ijcb24q4a4.pdf>
- World Bank. (2021). Central bank digital currencies for cross-border payments: A review of current experiments and ideas. World Bank Working Paper.